Simmons: O korze drzewa angustury doświadczenia. Tłumaczył Ant. Jaster. Warszawa. 1791.

O KORZE DRZEWA ANGUSTURY,

DOŚWIADCZENIA DOKTORA SIMMONS,

Wciągnione w Dziennik Medyczny LONDYNSKI.

TŁOMACZENIE

Antoniego Szastra,

DOKTORA MEDYCYNY.

W WARSZAWIE, 1791.

w Drukarni Uprzywil: *Michała Grölla*, Księgarza Nadwornego J. K. Mci.

O

KORZE ANGUSTURA.

Antoni Szaſter wojażuiący za Granicą dla dalſzego wydoſkonalenia ſię w nauce Lekarſkiey, ſzczęśliwym zdarzeniem znayduiąc ſię w tych kraiach, przez które J. O. Xiąże Jmość PRYMAS Korony Polſki i W. X. Litt: przeieżdżał, wſparty od tego Protektora nauk, i zachęcony do zbierania użytecznych dla kraiu ſwego wynalazkow, przełożył na Polſki język iſtotnieyſze doſtrzeżenia o korze drzewa Amerykańſkiego *Anguſtura* zwanego, w Dzienniku Angielſkim Doktora Simmons zawarte, którą korę drze-

wa dotąd ieſzcze nie znaiomego, śledzenia i doświadczenia ludzi uczonych i nieuſtannie badaiących ukryte własności Natury, odkryły właśnie w tę porę, kiedy kora *Kinkiny* ſtaie ſię coraz rzadſzą i drożſzą: z którego odkrycia i ten zyſk ieſzcze wypływa, iż kora *Anguſtury* i tańſza ieſt i podług doświadczeń Lekarzow w mnieyſzey dozie chorym adminiſtrowana, ledwie nie lepſze, niżeli *Kinkina* ſprawuie ſkutki, i mniey niżeli ta potrzebuie oſtrożności w używaniu, gdyż *Kiny* nie wſzyſcy chorzy, ile ci, którzy ſą ſłabi na pierſi, beśpiecznie zażywać mogą. Z tych powodow J. O. Xiąże Jmość PRYMAS obſerwuiący to wſzyſtko, cokolwiek być może dla Oyczyzny ſwoiey użytecznego, nietylko źlecił woiażuiącemu Polakowi JP. Doktorowi Szaſter wypiſać doświadczenia o tey korze, ale też kilkadzieſiąt funtow oneyże dla Polſki zakupić: a dla powtorzenia tychże doświadczeń koſztem ſwoim rzeczonego JP. Doktora Szaſtra do Edynburga wyſłał. Ządaiąc zaś dla Ludzkości użyteczność tey kory bardziey rozſzerzyć, po-

ſtał w tymże czaſie nieco z niey Doktorom Paryzkim, końcem pomnożenia liczniey ſzych doświadczeń, i utwierdzenia dzielności iey ſkutkow. Ta kora *Anguſtury* przez J. O. Xięcia Jmci PRYMASA zakupiona, będzie iego koſztem rozeſłana w Polſzcze do wſzyſtkich Doktorow i Aptekarzow po Woiewodztwach znayduiących ſię, tudzież do Chirurgow przy Kommendach Woyſkowych zoſtaiących. Ci Lekarze nabędą ztąd ochoty do czynienia i w naſzym kraiu wynalazkow, podobne ſkutki *Kinkinie* lub korze *Anguſtury* ſprawuiących, iakich iuż na pewnym gatunku *Wierzby białey* w Polſzcze i innych kraiach doświadczać zaczęto.

WYPIS I.

o KORZE ANGUSTURA

z Dziennika Londyńſkiego Medycznego na Rok 1789. Tomu X. Częśći II. kar: 154.

UWIADOMIENIA niektóre o Medycznych włáſnośćiach kory świeżo wyprowadzoney z Południowey Ameryki przez J. Ewer M. D. Praktyka w Trinidad, udzielone w liśćie Doktorowi Simmons przez JJ. PP. Taylor i Dawy Kupcow Lekarſkich Materyałow w Londynie.

DO

DOKTORA SIMMONS.

Mośći Panie!

Z naydokładnieyſzego donieſienia, iaki odebraliśmy o Lekarſkich właſnościach kory, ktòra świeżo nam była przeſłana,

ośmielamy ſię zatrudnić WPana Liſtem iednego z znacznych Praktykow w Zachodnich Indyach tę korę zalecaiącym, tuſząc ſobie, iż tym ſpoſobem Publiczność uwiadomiona o tak dzielnym lekarſtwie, potrafi oſądzić, iak daleko ieſt warte, aby było zalecone z tego przymiotu, który iey tenże Praktyk przypiſuie.

Ta kora ieſt nazwana *Cortex Anguſturæ:* możemy doſtarczyć iey tym Oſobom, któreby ſobie życzyły oney doświadczać: i gdyby dobre iey ſkutki doznane były, tedybyśmy do ſkładow naſzych znaczną tey kory ſprowadzili ilość.

Jeſteśmy i t. d.

z Małey Brytanii, 24. Marca, 1789. TAYLOR i DAWY.

DO

JJ. PP. TAYLOR y DAWY.

Mości Panowie!

Kazałem naładować na okręt, i przesłać wam z Grenady pewną kwotę kory, która tu była przywieziona od Hiszpanow z *Angustury* w Południowey Ameryce. Znalazła ona wielką zaletę tutay w tych wszystkich przypadkach, w ktòrych *Kory Peruwiańskiey*, czyli *Chiny* używać zwykliśmy: i owszem *Angustura* bardzieyby powinna być przekładana nad *Chinę*, iż mnieysza iey ilość (dosis) niż Chiny tenże sam skutek wydaie.

Uważaiąc własności pod zmysły podpadaiące, *Angustura* iest gorzka bardzo, szczypie i zostawia nieiakie palenie w uściech, ma słaby Aromatyczny zapach, zewnętrzna iey powierzchnia iest prawie biała, wewnętrzna zaś ciemno bladawego koloru. W rozmaitych gorączkach

doznawałem ią doſyć ſkuteczną, a we dwòch, lub trzech przypadkach znalazłem każde iey zadanie (doſim) z oczywiſtym i niewątpliwym ſkutkiem. Niemniey zewnętrznie ią przykładaiąc w zgniłey gorączce, miałem przekonywaiący dowod iey dzielności. W tym przypadku, chorego ſkòra była zielonawo-żółtego koloru, obſypana mnogością ſzerokich plam ſinych, miał czkawkę i wymiot krwi rozwolnioney ciemno zafarbowaney: gangrena zaczęła ſię ukazywać w gardle chorego, z zupełnym na ſiłach opadnieniem. A ponieważ ani *Chiny*, ani żadnego innego lekarſtwa nie mógł iego żołądek wſtrzymać, ja zaś nie ſądziłem za rzecz przyzwoitą i pewną ſpuścić ſię na *Anguſturę* dawaną tylko w iniekcyach: rozkazałem przeto, aby flanellą umoczoną w tęgim a ciepłym Dekokcie teyże kory obwiiano iego ciało ręce i nogi, i tak utrzymywano nie przeſtannie wilgotno. Widząc chorego w kilka godzin potym, z radością zadziwiony zoſtałem, iznalazłſzy, iż ſine te plamy po części ſpełzły, iż zielonawy kolor ſkòry zniknął, a czka-

wka i wymiot ustały. W ten czas mógł iuż Pacyent przyiąć i wstrzymać w żołądku *Chinę* mieszaną z tęgą infuzyą tey kory, i wkrótce brać iakikolwiek posilaiący pokarm. Lecz gdy mu przykrość czyniło to ciągłe okładanie wilgotną flanellą, dozorcy iego ważyli się onegoż zaniechać: alić w kilka godzin potym żółtozielonawy kolor skóry i plamy sine powròciły się nazad, lecz bez wymiotu i czkawki, gorączka na ten czas wzmogła się mocno i siły na nowo chorego opuściły. Przeto do okładania udałem się znowu, z tym samym iak wprzòd, albo nawet i lepszym skutkiem, albowiem gdy to okładanie przez kilka godzin tylko potrwało, chory tak się iuż zaczął mieć dobrze, iż czuł się na siłach wyiść z łóżka, i siąść na nim bez cudzey pomocy; to okładanie powtòrnie było zaniechane, a zatym symptomata na nowo powróciły i chory przez nieuważnemu uleganie dozorcow umarł.

W tym przypadku widzieć można było, iż dobroczynne skutki usprawiedliwiały *Angustury* użytek, a czego naybardziey

żałować trzeba, iż upor i niewyrozumiałość Pacyenta tamowała kontynuacyą dalſzą lekarſtwa, ktore nawet przy tak niebeśpiecznych ſymptomatach, iakie ſię namieniły, dawało znak widoczny i wnioſek dobrego ſkutku.

Ta kora ieſt używana pomiędzy naſzemi niewolnikami, iako lekarſtwo gorzkie i żołądkowe z wielkim pożytkiem. Także wiele pomaga w dyſenteryach, chorobie w tym tu kraiu i częſtey i fatalney.

Jeſtem i t. d.

Trinidad J. EWER.

20. Sierpnia 1788.

WYPIS II.

z Dziennika Medycznego Londyńskiego na Rok 1789 Tomu X. Części 2. karcie 158.

Dalsze uwiadomienie o *Korze Angustura* wyciągnione z listu Alexandra Williams M. D. praktykuiącego w Trinidad, a kommunikowane D. Simmons przez J. P. William Blizard T. K. Z. i S. A. Felczera Londyńskiego Szpitala.

Kora ta była przywieziona do nas od Hiszpanow z *Angustury* w południowey Ameryce leżącey, w kawałach od iedney aż do dwòch stop długich, a na ieden aż do dwòch cali szerokich, zapakowana w słomie. Jest brunatno żòłtawego koloru, maiąca zapach przykrey surowizny, a smak nie przyiemny gorzki, bez żadney aromatyczney mocy. Surowy ten zapach przypisać można iey świeżości, albowiem ieżeli nie wszystek, to przynaymniey wiele

z niego traci, gdy kora wyſuſzona ieſt na ſłońcu, lub w mieyſcu gorącym, a nabywa na to mieyſce nieco aromatyczney własności, i gorycz ſtaie ſię mniey przykrą.

Czy woda, czyli wyſkok (Spiritus) nalany na tę korę, wyciąga z niey w krótkim czaſie wiele cząſtek, które farbuią wodę, lub wyſkok blado-złotym kolorem. Tego ſpoſobu nalania, ſzczególniey wyſkokiem, używaią goſpodarze naſi wieyſcy dla ſwoich Murzynow, iuż to w gorączkach, iuż w boleściach żołądka i brzucha, i. t. d.

Drzewo, z którego bierze ſię ta kora, do tych czas nie ieſt ieſzcze tu znaiome, atoli ſpodziewamy ſię wkrótce ie poznać, gdyż niektórzy z naſzych Botaniſtow piſali iuż o kwiaty tego drzewa, końcem poznania i opiſania iego rodzaiu.

Moc tey kory wiele ieſt podobna korze Peruwiańſkiey, czyli kinkinie, a w niektórych przypadkach dzielnieyſza ieſt nad kinę, oſobliwie przez zatrzymanie prędſze i gubienie paroxyzmow febry, a nawet w mnieyſzey ilości kora *Anguſtury*

ten ſkutek okazuie: rzadko kiedy nad kilka razy w febrze była dawana, i owſzem ſlyſzałem od niektórych, iż każda iey doſis ſwóy pożądany wydawała ſkutek.

Ma ta kora i to ieſzcze do ſiebie, iż nie ſprawuie tey pełności i ciężaru na żołądku z zatwardzeniem ſtolca, co kora Peruwiańſka zwykła ſprawować, owſzem wolny żołądek utrzymuie. Doznano iey wielkiey użyteczności w Dyaryach, Dyſenteryach i innych ſłabościach kiſzek, którym tak częſto Murzyni podpadaią: i wnoſić beśpiecznie można, iż będzie wielce ſkuteczną w każdey ſłabości pochodzącey z rozwolnioney ſprężyſtości w włoknach Muſzkułowych. Lubo nie mam ieſzcze doświadczenia iey ſkutkow w powierzchownym używaniu, atoli wątpić nie mogę, ażeby nie miała równie być użyteczną zewnętrznie, iak ſię okazała wewnątrz. Owſzem śmiele mogę obiecywać wielkie pożytki, gdyż na gangrenę, czyli ogień piekielny, i zaſtarzałe ſtaczyſte wrzody przykładana nader ſkuteczną była. Doktor Ewer zapewnia mnie, iż w zgniłey gorączce uważał widoczne iey

ſkutki w zewnętrznym przykładaniu: w tym przypadku cała ſkora była obſypana ſinemi plamami, gangrena pokazywała ſię w garle, i czarny wymiot z czkawką przyſtąpiły do tego.

Więcey ſię nad tym iuż rozſzerzać nie będę, o tym tylko powiem, co ſię tycze mego właſnego przypadku, i to zoſtawię iego rozwadze, i każdego Lekarſką ſztuką bawiącego ſię, ieżeli to nowe Lekarſtwo warte ieſt zalecenia. Przed Mieſiącem prawie po wielu fatygach poprzedzonych, znayduiąc ſię w mieyſcach, gdzie ſzkodliwe były wyziewy, (effluvia) wpadłem w gorączkę. Wziąłem natychmiaſt na wymioty lekarſtwo zwane *Tartarus emeticus*, po ktòrym oddałem wielką mnogość żółci i gorączka uſtała: cierpiąc do tego zatwardzenie żołądka, ſądziłem za rzecz potrzebną wziąść lekarſtwo rozwalniaiące, które nim zaczęło ſwóy ſkutek wydawać, gorączka znowu mi ſię wròciła, połączona z gwałtownym bolem boku, i ciężkim odetchnieniem, dla czego położyłem ſobie Wezykatoryum na

mieyſce bolące, tudzież zażyłem nieco *Tartari emetici*: po ten czas gorączka zamieniła ſię w febrę, przeto zacząłem natychmiaſt używać *Kinkiny*, nie znaiąc *Anguſtury*. Febra iednak po mieſzcze używanie *Kinkiny*, miała bieg *trzeciaczki*, i trzymała mnie przez trzy tygodnie, nim mi poradzono ſprobować tey nowey kory: za ktòrey pomocą raz tylko maiąc paroxyzm, pozbyłem ſię febry. W kilka dni potym nie maiąc czaſu użyć przez dwie lub trzy nocy naſpoczynku ſtępne, na nowo powróciła febra. Nie maiąc przy ſobie *Anguſtury*, uciekłem ſię do *Kinkiny*, ktòrey nie mogłem więcey wziąść nad cztery dozy, dla przykrego ciężaru i pełności żołądka; po czym poſłałem do Doktora Ewer po *Anguſturę*, której tęga infuzya na Winie Madera przez ieden dzień odemnie zażyta, febrę zgubiła.

Trinidad 11. Września, 1788.

WYPIS

WYPIS III.

z *Londyńſkiego Medycznego Dziennika na Rok 1790. Tom XI. Część I. karta 38.*

Rozbior i uwagi nad korą *Anguſtura* poſłane Doktorowi Simmons T. K. Z. przez Auguſta Brande Aptekarza Królowey.

Pierwſze wſpomnienie o korze *Anguſtury* ile mi ſię zdaie było w Londyńſkim Medycznym Dzienniku; o którey nimem co czytał, oſobliwością tego lekarſtwa zachęcony czyniłem doświadczenia, i wyſzukiwałem iey własności: A ztąd wziąłem pochob częſtego dawania tey kory: ponieważ zaś rożne i liczne poſzukiwania mogą ſame tylko nas oświecić w poznaniu iſtotney wartości lekarſtw, przeto mniemam, iż będzie użyteczno wyſzczególnić przypadki, w których *Auguſtura* ieſt ſkuteczna, i zapewnić ſiebie

około naznaczenia iey przyzwoitey dozy, co dotąd nie było dostatecznie uczynione. Kora *Angustury* ma w sobie nieco palącey goryczy, która prędko się wciąga gotowaniem, a nawet i zimną wodą: ma także nieco szczypiącey żywicy, i istotnego oleyku (oleum essentiale). Wygotowana *Angustura* daie *gąszczu* czyli extraktu prawie połowę swey wagi, ten *gąszcz* przez gotowanie w wodzie zrobiony, nie ma przykrey goryczy. Cząstki zaś, na które woda nie działa, *w tęgim Wyskoku* (Spir: rectificatus) za pomocą przydanego ciepła rozpuszczaią się, i farbuiąc go, robią z nim ciemnawy *rozciek*, czyli Tynkturę, która ciepłem wyparowana zostawia czarniawą żywicę ostrą, i nader przykrego smaku. Tynktura z uncyi iedney tey kory robiona w 16. uncyach *Wyskoku cienkiego*, czyli Spiritusu w Angielskim Dispensatorium (Spiritus vinosus tenuior) zwanego (*).

(*) W Dispensatorium Edynburskim Edycyi ostatniey Roku 1790. na karcie 287. pro-

ńaywięcey ma mocy i właſności *Anguſtury*, z tey otrzymany proſzek, ieſt ſzkląco-żołtawego koloru, nieco podobny do *Rabbarbarum*.

Z dekoktu lub infuzyi preparowanych że trzech lub czterech drachm kory *An-*

---

porcya do robienia tego *Wyſkoku cieńkiego* w Angielſkich Aptekach zwanego Proof-Spirit, po Łacinie Spiritus vinoſus tenuior, ieſt naſtępuiąca: wziąść *Wyſkoku naytęższego* w Aptekach zwanego Alcohol części 55. i wody deſtylowaney, czyli przepędzoney części 45, to ieſt: do ſto funtow *Wyſkoku cieńkiego* powinno wchodzić 55. części Spirituſu Alcohol, a 45. wody przepędzaney. Takowego *Wyſkoku cieńkiego* gatunkowy ciężar względem przepędzaney wody ieſt iak 930. do 1000. *Wyſkok tęższy* Spiritus vinoſus rectificatus Pharm: Lond: i Edinb: po Angielſku Rectified Spirit of wine, ſkłada ſię z Alcohol części 95, a Wody przepędzaney części 5, gatunkowy iego ciężar ieſt iak 835. do 1000. *Wyſkok naytęższy*, Alcohol ſeu Spir: vini: rectificatiſſimus, po Angielſku Ardent-Spirit, gatunkowy iego ciężar do przepędzaney wody ieſt iak 815. do 1000.

gustury w 16 uncyach wody, biorąc ośm uncyi, i dodaiąc poł uncyi Syropu ze skórek Pomarańczowych, i iedną drachmę Tynktury Lewandowy złożoney (Tinct: Lavend: comp:) robi się lekarstwo przyiemnieysze, ktòre iednak przydatki ile są już prócz przyiemności, w skutek wcale nie wpływaią.

Proszku na raz ieden dawałem od dziesięciu aż do dwudziestu gran, dekoktu zaś lub infuzyi od iedney aż do pòłtory uncyi. Większe dozes nie skutkowały tak dobrze; pomierne dania łatwiey żołądek znosił i miłe czuł w sobie rozgrzewanie. W delikatnych iednak temperamentach 20. gran razem zażyte sprawiły w kilku przypadkach lekką ckliwość, i do wymiotu skłonność.

Zażywaiąc ia sam po kilka razy tey kory, mogę zaświadczyć to, co Doktor Williams w swoim Pismie powiedział, iż *Angustura* w ogòlności mniey sprawuie zatwardzenia stolca, i nie przyiemnego czucia ciężkości i pełności w żołądku, niżeli kora Peruwiańska. Własność wymieniona, do którey się i ta łą-

czy zaleta, że się mała iey ilość w dawaniu potrzebuie, czyni dogodna *Angusturę* na słabe żołądki, albo w przypadkach obstrukcyi. W rzeczy samey, gdy iest dawana pod wyrażonemi warunkami, staie się wzmacniaiącym lekarstwem, (tonicum) a skutecznieyszym ieszcze od *Kinkiny*.

Jaki stopień brać powinna *Angustura* w porownaniu z korą Peruwiańską, uważana iako lekarstwo przeciw febrze, (febrifugum) ieszcze nie można udecydować. Ja sam nie miałem iey sposobności doświadczenia iey w febrach: ale czci godny Przyiaciel zapewnia mnie, iż otrzymał dobre skutki, a to za szczupłemi zadaniami. Trzeciaczka była zgubiona sześcio dozami z piętnastu gran każda: inna Trzeciaczka, ktòra trwała trzy tygodnie, ustąpiła za dwoma podobnemi zadaniami: w innych febrach, a nawet w Nerwowych gorączkach (po Angielsku *Low* zwanych) znalazłem tę korę wielce skutkuiącą.

Ja sam cierpiąc często ròżne w twarzy i zębach bole, doświadczyłem, iż

zażywſzy drachmę kory Peruwiańſkiey przed zbliżeniem ſię, lub napadnieniem tych bolow, (co powtarzałem co poł godziny podług potrzeby,) czułem w tym znaczną ulgę, a część od niego zupełnie uwolniony byłem, i zwracałem wynikające ztąd inne dolegliwości, Przypadkiem zamiaſt *Kinkiny*, użyłem *Anguſtury*, którą od dzieſięciu aż do piętnaſtu gran żuiąc doznałem rownie dobrego ſkutku. Napadnienie tych bolow było z gorączką, i przez dwa lub trzy dni ieſzcze czułem lekkie napaści, ale żuiąc więcey tey kory, i zażywſzy iednę lub dwie dozy Tynktury, zupełnie uwolniony zoſtałem od moich dolegliwości: i tak zdrow byłem przez trzy mieſiące, co nadzwyczaynie długim było przeciągiem czaſu względem zwykłych powrotow moich bolow, zważaiąc ieſzcze do tego porę roku. Oſtatniego dnia Stycznia powtorzenie tego lekarſtwa było dla mnie potrzebne, za którym równie dobry naſtąpił ſkutek. Gdy w podobnych przypadkach dawałem to lekarſtwo i innym, rzadko kiedy zdarzyło ſię użyć iego bez ſprawienia ulgi.

Przeciwko Dyaryom, a nawet i Dyſenteryom mogę przypiſać naywłaściwſzą moc tey korze (ſpec ficum). Kobieta około 40. lat maiąca, przy tym złey konſtytucyi ciała, w oſtatnich dniach Pazdziernika doſtała dyſenteryi; ta Kobieta na tęż ſamą chorobę dawniey była w moiey kuracyi, z niemałym dla mnie zatrudnieniem: na ten czas radziłem iey w przypadku powracaiącey napaści, użyć raczey lekarſtwa laxuiącego, niżeli ściſkaiącego, (adſtringens) iak zwykła była tego używać. Przeto za nowym zapadnieniem zażyła trzy dozy *Soli Glaubera* bez uczucia folgi, albowiem wſzyſtkie Dyſenteryczne dolegliwości dość gwałtowne były: w tym gdy ſię znowu udała do mnie, przepiſałem iey dzieſięć drachm infuzyi z *Anguſtury* z trzema kroplami *Laudanum*, w pierwſzym dniu co dwie lub trzy godziny, ale nazaiutrz znalazłſzy ią nierównie lepiey, *Laudanum* opuściłem, i tylko infuzyą brała trzy lub cztery razy na dzień: około trzeciego dnia powróciły ſię nieco bole i wydymania, (teneſmus) które iednak

były uſpokoione dobrze laxuiącym lekarſtwem, i kontynuowaną infuzyą.

Dwa ieſzcze przypadki zdarzyły mi ſię od tego czaſu, które tymże ſamym ſpoſobem były leczone bez dodania nawet żadnego Opiatu, po danym lekarſtwie laxuiącym ſamey używałem *Anguſtury*, a niekiedy i lekarſtwa laxuiącego. Obydwa owi chorzy uczuli znaczną folgę w kilka godzin i ozdrowieli zupełnie w przeciągu trzech, lub czterech dni.

W Diaryach Infuzya zawſze prawie ſtateczną i prędką ſprawiła ulgę, po poprzedzonym lekarſtwie laxuiącym. Lecz gdy do Diaryi łączyła ſię gorączka, do każdey dozy *Anguſtury* dodawałem pół uncyi Mixtury ſłoney otrzymuiąc równie dobry ſkutek: Lekarſtwo laxuiące poſpolicie powtarzałem dzień lub dwa po zaſtanowieniu dyſenteryi.

Pacyentowi, ktòremu Diarya przeſzło rok trwała tak, iż znacznie z ciała i ſił opadł, dawałem Tynkturę *Anguſtury* dwa razy na dzień z dobrym ſkutkiem, lubo ſpoſob iego życia nie zgadzał ſię z kurą·

cyą; chociaż brał *Angusturę* przez kilka tygodni, że iednak nie wystrzegał się wilgoci doznawał częstych napaści.

Następuiący przypadek, który mocno popiera użytek tey kory, był mi łaskawie udzielony przez Doktora Willian.

Pewny człowiek w pracy zawsze zostaiący, około 40. lat wieku swego, choruiąc na Diaryą przeszło trzy miesiące, miewał po ośm aż do dwunastu solucyi na dzień: stolce bywały kleiowate i pięniste, ale nie obfite, te bywały zawsze połączone z boleściami, miewał częste rżnięcie i wydymania; ku końcowi tey choroby stolce były krwią farbowaney, mało miewał snu, i dla ciągłey tak długo Diaryi spadł znacznie z ciała i sił. — Laxuiące lekarstwa, Opiąta, małe dozy Ipekakuany i t. d. przepisane choremu nie uczyniły wielkich skutków: przeto przepisałem mu dziesięć gran *Angustury* do brania trzy razy na dzień. — Ilość proszku była powiększona po troszę aż do 20. gran, która dozys nie sprawiła do wymiotu skłonności: częste laxowania,

boleści i wydymania stopniami umnieyszały się przy używaniu tego lekarstwa, i na końcu trzeciego tygodnia zupełnie ozdrowiał.

Raz probowałem *Angustury* w Diaryi *Colliquativa* zwaney, połączoney z ostatnim stopniem suchot, ale ponieważ pomnażała gorączkę, nie śmiałem iey dłużey kontynuować.

Doświadczona i prędka pomoc kory *Angustury* w Diaryach, zdaie się być tym bardziey uwagi godna, iż ta nie ma nic cierpkiego i ściskaiącego w smaku, i mieszana z koperwasem żelaznym nie robi koloru ciemno-fioletowego.

Korę *Angustury*, iako lekarstwo wzmacniaiące i żołądkowe dawałem często z pożytkiem: a czasem iako przeistaczaiące konstytucyą skrofularną, czyli gruczołowatą, tudzież w osypkach skorbutycznych. Ponieważ w tych przypadkach użyte były inne lekarstwa wraz z korą *Angustury*, nie można zatym dostatecznie oznaczyć, jak wielka w tym była pomoc z tey kory, z tym wszystkim lubo iey dozy były

ſzczupłe, czyniły iednak podobny ſkutek *Kinkinie*, na którey mieyſce była użyta.

Słowem, kora *Anguſtury* zdaie ſię mnie i niektórym z mych przyiacioł lekarſką ſztuką bawiącym ſię, poſiadać własności warte dalſzego iey śledzenia i doświadczenia. Z tych powodow ſpodziewałbym ſię, iż troſkliwi o wydoſkonalenie ſztuki lekarſkiey, i maiący więcey zdatności do oſądzenia prawdziwych z niey użytkow, przedſięwezmą dalſze iey doświadczanie i rozbior.

w Londynie na ulicy Arlington, Roku 1790, dnia 8. Lutego.

WYPIS IV.

z Londyńskiego Medycznego Dziennika na Rok 1790. Tom: II. Części IV. kar: 331.

Uwagi nad korą *Anguſtury* udzielone w liście do Doktora Simmons Wſpółtowarzyſza Królewſkiego zgromadzenia, przez P. G. Wilkinſon Chirurga w Sunderland, Towarzyſza Królewſkiego Collegium Chirurgów, i członka tytularnego Chirurgo-Medycznego zgromadzenia Edynburſkiego.

Przeczytawſzy naydokładnieyſze Pamiętniki podane o tey korze do Londyńſkiego Medycznego Dziennika przez Doktorow Ewer i Williams byłem zachęcony przeſłać nieco tey kory PP. Taylor i Dawy, od ktorego to czaſu miałem częſtą ſpoſobność doświadczenia iey ſkutkow i mocy w różnych przypadkach, a

ſzczególniey w niektòrych gdzie *Anguſtura* uznana ieſt dzielnieyſzą być nad Kinkinę, owſzem brać przed nią pierwſzeńſtwo.

Różne ktòre były doniesienia o tey korze ſą tylko ogólne względem iey ſkutkow, nie znayduię w nich wzmianki o ilości dozy używaney w Dekokcie, iako też w fomentacyach, czyli okładaniach, ani też znayduię w iakiey proporcyi ma być używana w winie Madera. — Nie wiedziałem także, iakby przepiſać tę korę, nie tylko co ſię tycze iey dozy, ale też i ſpoſobu dawania, ktòryby był nayſkuteczniey ſzy.

Gdym ſię nieco zaſtanowił, rozważyłem u ſiebie, iż mała ilość *Anguſtury* powinnaby więcey skutkować, aniżeli takoważ ilość Kinkiny, z przyczyny, iż znalazłem iey ſmak bardziey gorzki, połączony ze znacznym ſzczypaniem i paleniem, nakſztałt iakieyſiś żywicy nie przyiemnego zapachu; ta gorycz zdawała ſię być podobną do korzenia *Colombo* zwanego, i tegoż ſamego zdania byli i drudzy Lekarze.

W tym zamiarze przedsięwziąłem różne sposoby w jakichby *Angustura* mogła być dawana, czyli to w *Infuzyi* (*), czyli *Dekokcie, Tynkturze, Konfekcie* i *Proszku.*

(*) Infuzya robi się biorąc pół uncyi *Angustury* grubo tłuczoney, i półtory Drachmy proszku *Kassyi drewnianey* (Cassia lignea) na to wszystko nalewa się wrzącey wody iedna Pinta Angielska (wynosząca około funta naszego ordynaryinego, o czym niżey będzie) i to stać ma przez dwie godziny. Doza tey infuzyi do brania na raz ieden, iest od dwóch do czterech łyżek pełnych stołowych, podług potrzeby.

Taż sama ilość, to iest: pół uncyi *Angustury* gotowane we dwudziestu uncyach wody przez kwadrans robi Dekokt: do którego uncyi ośmiu dodaie się niekiedy Skrupuł ieden Muszkatowy gałki, którą znayduię polepszaiącą ten Dekokt.

Jedna uncya tey kory w Pincie *Wyskoku cieńkiego* (po Angielsku *Proof-spirit* nazwanego) przetrawiona, czyli dygerowana, wyciąga prawie całą iey moc. Tynktury tey dolewam niekiedy podług potrzeby do Infuzyi, lub do Dekoktu, iednę uncyą do ośmiu, lub pół uncyi do sześciu, z kilku kroplami

Doświadczenie Doktora Williams i P. Brande, iż *Angusturę* łatwiey żołądek znosi niż korę Peruwiańską iest prawdziwe, co następuiący przypadek w nieiakim względzie stwierdza. Była to febra nie regularna: Chora wprzód nim ia byłem przywołany, używała *Chiny* w rozmaitym sposo-

---

Tynktury Lewandowy złożoney, (Tinctur. Lavend. compos).

W konfekcie iest dosyć przyiemna, i łatwo ią żołądek wstrzymuie sporządzoną następuiącym sposobem. Wziąść proszku nay subtelnieyszego *Angustury* poł uncyi, proszku Cynamonu półtory, lub dwie Drachmy, skórek Pomarańczy Hiszpańskich w cukrze smażonych uncyą iednę, Syropu Imbierowego, lub iakiegokolwiek innego tyle, ile potrzeba do zrobienia konfektu zwyczayney tęgości.

Proszek *Angustury* pospolicie sam przez się dawałem w wodzie, lub innym przyzwoitym napoiu. W niektórych okolicznościach dodałem do niego proszku Cynamonowego, w proporcyi iedney drachmy do trzech proszku *Angustury*. Jestem przekonany, że żaden z tych dodatkow nie wpływa do skutku tey kory.

bie, i ia sam dałem iey Chinę w Dekokcie z dodaniem tęgiey infuzyi kwiatu Kassyi i Tynktury aromatyczney, z tym wszystkim żołądek chorey tego nie zniosł oddawszy wszystko przez stolce. Przeto udałem się do *Angustury*, która się zgadzała z iey żołądkiem: lecz ponieważ procz febry miała affekcyą płuc, przymuszony byłem poprzestać oneyże, chora zaś z tey affekcyi płuc umrzeć musiała.

Zdarzyło mi się leczyć chorego, którego napadał gwałtowny peryodyczny bol głowy, przepisywane mu były rozmaite lekarstwa, między innemi Tynktura z Opium, Wino Antymonialne pod czas paroxyzmu, a China w znaczney dozie w czasie wolnym od paroxyzmu: wszystko to nie pomogło. Za daniem zaś proszku z *Angustury* w szklance wina białego i wody co trzy, lub cztery godziny, po sześciu, lub ośmiu dozach każda o dziesięciu gran; chory od tego peryodycznego bolu głowy uwolnionym został.

We dwóch, lub trzech przypadkach, gwałtownego bolu zębow połączonego z mocnym poruszeniem nerwow, tak, iż

każdy

każdy paroxyzm był podobny do febry, kora *Anguſtury* wielką ulgę przynioſła. — Jeden z tych, ktòry iey długo używał, i ktòremu *Kinkina* była bezſkuteczna, za ſześcio daniami ſamey kory *Anguſtury* bez dodatku, każda doza o ſześciu granach, był uleczony.

Naywięccy zaſtanowiłem ſię nad ſkutkami tey kory w leczeniu gorączek, a mianowicie gorączki nerwowey (po Angielſku *Low fewer* nazwaney) także w gorączce dziecinney od robakow pochodzącey (*Febris verminoſa;*) w ktòrych przypadkach, oſobliwſzych doznałem ſkutkow *Anguſtury*, daiąc Infuzyą z przymieſzaną iey Tynkturą, a to bez względu, czy pod czas paroxyzmu, czy przed paroxyzmem.

W dwòch innych przypadkach febry, moc *Anguſtury* okazała ſię wyżſzą nad *King.* Jeden, w trzydzieſtym czwartym roku wieku ſwego doſtał Trzeciaczki w Middleburg w Zelandyi; paroxyzmy tey febry były regularne, ale bardzo mocne i długie, miał przytym i żółtaczkę połączoną z zatwardzeniem ſtolca. Wziąwſzy wprzòd na wymioty, i zażywſzy Soli laxu.

iącey raz lub dwa razy, i konfektu z Kalomelu i Rabarbarum, użył potym ſześć doz *Anguſtury* każda po gran dzieſięć, i ta go od trzeciaczki zupełnie uwolniła, dla zapobieżenia iednak powrótu febry ſześć proſzkow więcey dano.

W drugim przypadku *febry codzienney*, młody człowiek w dziewiętnaſtym roku wieku ſwego, używał różnych lekarſtw nim przyſzedł do zażycia *Anguſtury*: tę brał w Infuzyi, do którey ſzesciu uncyi dodawano pół uncyi Tynktury, i zażywał po ſkończonym paroxyzmie po trzy łyżki pełne co trzy godziny, ta ilość do trzech razy brana, uleczyła chorego.

Nie zdarzyło mi ſię doświadczyć *Anguſtury* w Skrofułach, Gangrenie, i Szkorbucie, ſądziłbym atoli, iż i w tych użyta, powinnaby być ſkuteczną.

W innym znowu przypadku, gdzie podeſzłego wieku człowiek ſkaleczył *torebkę związkową* (capſulam ligamentarem) z którey ſkaleczoney tłuſzcz (ſynovia) wyciekła: na co gdy nie uważaiąc Pacyent przez dwa dni chodził, nie pomyślne ztąd dla niego wynikły ſkutki, doſtał uſtawi-

czney czkawki i t. d. Dawana mu była Kina z Opium mieſzana, ale żołądek chorego nie mògł znieść tego lekarſtwa. Na mieyſce Kiny przepiſałem *Anguſturę* w proſzku po 15. gran na raz, którą żołądek iego mògł wſtrzymać: z tym wſzyſtkim lubo *Anguſtura* nieiaki ſwoy ſkutek okazała, atoli zbyteczne płynienie z rany i wielkie iey zaiątrzenie ſię, były przyczyną śmierci.

Dwa razy probowałem Infuzyi tey kory w Diariach; w iednym z tych przypadkow pokazała ſię u chorego krew, ale użyta *Anguſtura* dobrze i prędko w tym razie ſkutkowała, tak dalece, żem ſię zaſtanowił nad tym ſkutkiem, z przyczyny, że ta kora (iak ſprawiedliwie poſtrzega P. Brande) w uściech żuta nie okazuie własności ściskaiącey.

Co ſię tycze tey kory, mogę rzetelnie zeznać, iż pierwſzeńſtwo biorze Kinkinie co do własności wzmacniaiącey i utwierdzaiącey żołądek. Częſte, które miałem okazye doświadczania iey skutkow w chorobach nerwowych, i w chorobie tey, która poſpolicie nazywa ſię *Dyſpepſia*, ſtrace-

nie apetytu, (w których przypadkach materya sprawuiąca słabości częstokroć irrytuie żołądek i kiszki) pobudzaią mnie do zalecenia tey kory, tym bardziey, iż w różnych tego rodzaiu zdarzeniach pożądane wypadły skutki.

Jednak muszę tu ostrzedz, iż w przypadkach tych, gdzie się znayduie obfitość żółci lub kwasu w żołądku i kiszkach, a przy tym iest zatwardzenie stolca, zawsze danie tey kory uprzedziłem lekarstwem na wymioty, lub dałem na przelaxowanie Magnezyą, Rabarbarum i t. d. do kory zaś łączyłem iaką sol śrzednią, np. *Tartarus solubilis*.

Słowem, gdy się zechcemy zastanowić nad tym, iż *Angustura* okazuie tak oczywiste użytki, ile w daleko mnieyszey ilości dawana, aniżeli iakiekolwiek inne lekarstwo tego rodzaiu: podchlebiam sobie, iż to będzie powodem do dalszego tey kory doświadczania, ku rozszerzeniu nauki o ciałach do lekarstw służących. *Materia Medica*.

Mam się za szczęśliwego, iż memi doświadczeniami mogę potwierdzić godne

uwagi o tey korze doſtrzeżenia JP. Brande. Smiem ſzczerze zachęcać Lekarzow do nabywania dalſzych o niey wiadomości.

w Sunderland 5. Sierpnia, 1790.

PRZYPISEK TŁOMACZA.

Ponieważ w tym Piſmie często ieſt wzmianka o wagach i miarach ciał ſtałych i płynnych, przeto ſądziłem przyłączyć tu ten przypiſek iako nieuchronnie potrzebny, do dokładnego zrozumienia wag i miar Angielſkich, i ſtoſunku ich do Polſkich: bez czego aniby można doſkonale zrozumieć dzieła niniéyſzego, ani być pewnym od błędow, ktoreby przez inne ſkutki i wypadki w doświadczeniach w Polſzcze czynionych, nieſprawiedliwie krzywdzić mogły Autorow tychże Dziennikow, wprawiać w podeyrzenie lekarſtwo zalecone, i oſobom zażywaiącym tegoż, zamiaſt pomocy, uſzczerbek na zdrowiu przynoſić.

Wagi. Dwa gatunki wag używane ſą w Anglii i Szkocyi, ieden u złotnikow do ważenia złota i ſrebra: drugi do wſzyſtkich innych rzeczy mogących być ważonemi służący; pierwſzy nazywa ſię w Anglii *Troy*, drugi *Averdupois weight.*

Złotnicy Angielſcy dzielą *Troy* funt na 12. uncyi, uncyą na 20. *Penny-weights: Penny-weight* na 24. gran. *Averdupois* funt w poſpolitym handlu ieſt podzielony na 16. uncyi: uncya na 16. części nazwanych drachmy. Funt w Łondyńſkich i Edynburſkich Aptekach używany ieſt funt Złotnikow, podzielony naſtępuiącym ſpoſobem:

Funt	zamyka	12. *Uncyi.*
Uncya		8. *Drachm.*
Drachma		3. *Skrupuły.*
Skrupuł		20. *Gran.*

Gran Aptek Angielſkich, ieſt rowny granom Złotnikow, czyli o ſetną część mniey lub więcey rowny wadze Pieprzu, lub Pſzenicy śrzedniey wielkości, niezbyt wilgotney lub wyſuſzoney. Maiąc tedy iuż uſtanowiony oſtatni i naymnieyſzy podział funta Angielſkiego, łatwo i bez

omyłki wſzyſtkie wagi i miary Polſkie, możemy porownywać względnie ze wſzyſtkiemi i naywiękſzemi wagami i miarami Angielſkiemi.

Lekarſki czyli *Troy* funt ieſt mnieyſzy aniżeli *Averdupois*, ale uncya i drachma więkſza. *Troy* funt zamyka 5670. gran: *Averdupois* 7000 gran. *Troy* uncya zamyka 480. gran: *Averdupois* tylko 437½. *Troy* drachma 60, *Averdupois* drachma nieco więcey nad 27. gran. Jedenaście drachm *Averdupois*, rowne ſą pięciu drachmom *Troy*. Dwanaście uncyi *Averdupois*, prawie ſą około iedenaſtu uncyi *Troy*. A dziewiętnaście funtow *Averdupois*, przeważaią trochę dwadzieścia trzy funty *Troy*.

Miary. Miary używane w Aptekach Angielſkich, ſą poſpolicie miary od mierzenia wina.

Gallon	zamyka	*8. Pint.*
Pinta	zamyka	*16. Uncyi.*
Uncya	zamyka	*8. Drachm.*

Aczkolwiek *Pinta* ieſt nazwana od Łacińſkich Piſarzow *Libra*, czyli Funt, iednak do tych czas wiadomego na świecie

płynu nie maſz, ktòregoby miara Pinty zupełnie zgadzała ſię z miarą funta. Pinta bowiem *Spiritus vini rectificatiſſimi* przewyżſza około pół uncyi funtową wagę: *Pinta* wody przewyżſza funt więcey nad trzy uncye: a *Pinta* oleiu koperwaſowego waży więcey nad dwa funty i ćwierć.

Kollegium Edynburſkie baczne na tyle błędow wypływaiących z używania bez braku wag i miar, odrzuciło zupełnie w ſwey oſtatniey Edycyi *Diſpenſatorium* wſzyſtkie miary, a na to mieyſce używa funta *Troy* wagi do uſtanowienia ilości tak ſtałych ciał, iako i płynow.

Poſtępek ten Kollegium Edynburſkiego ieſt przykładem godnym do naśladowania, i ściśle zachowania powſzechnie, od Lekarzow, Chirurgow i Aptekarzow Polſkich, aby lekarſtwa płynne nie na miary, lecz na wagę funta, uncyi, i t. d. przepiſywane i robione były, tym ſpoſobem i rozumielibyśmy ſię wſzyſcy łatwiey, i zagrodziłaby ſię droga do wciſkaiących ſię łatwo błędow, może częſtokroć ſzkodliwych.